

De ethiek van jazz

Marcel Cobussen

Jazz anno 2003 is springlevend omdat zij in zich de mogelijkheid meedraagt tot constante vernieuwing en zich doorlopend weet te voeden met muzikale invloeden van buitenaf. In dat opzicht past jazz binnen de huidige, heterogene, multi-culturele samenleving en kan haar zelfs een rol in het streven naar een tolerantere en meer open samenleving worden toegedicht.

"Jazz is niet dood, maar ruikt alleen een beetje raar," merkte een van grootste musici van de 20^e eeuw, Frank Zappa, al op in 1984. En inderdaad is jazz, hoewel inmiddels aardig op leeftijd, anno 2003 nog steeds zeer vitaal, om niet te zeggen springlevend.

Laat ik een mogelijke reden voor deze levenskracht via een kleine omweg onderzoeken, dat wil zeggen, door kort in te gaan op de problemen die ontstaan bij de definiering van jazz. Een in de V.S. veel gebruikt tekstboek over jazz, *Jazz Styles* van Mark C. Gridley, opent met een hoofdstuk getiteld 'What Is Jazz?' En reeds na enkele pagina's komt het verlossende antwoord: jazz bevat in ieder geval improvisatie en swing. In het vervolg van dit lijvige boek bespreekt de auteur vervolgens in chronologische volgorde de ontwikkeling van jazz, van zijn ontstaansgeschiedenis aan het einde van de 19^e eeuw tot de meest hedendaagse ontwikkelingen binnen de jazz. En het frappante is dat Gridley in diverse hoofdstukken moet toegeven dat zijn met veel stelligheid gebrachte omschrijving van jazz steeds moeilijker te handhaven blijkt. Kan hij de ragtime van onder andere Scott Joplin, die wel swingt maar geen improvisatie kent, nog afdoen als een voorloper van de jazz, bij een bespreking van de 'free' jazz van pianist Cecil Taylor, geïmproviseerde muziek waarbij nauwelijks nog van swing gesproken kan worden, komt Gridley al aardig in het nauw. En hoe verder hij vordert in zijn bespreking van de jazzgeschiedenis, des te meer muziek hij toelaat die ontsnapt aan de veronderstelde, heldere afbakening tussen jazz en 'niet-jazz'. Zo vinden groepen als Soft Machine, Chicago en Blood, Sweat & Tears hun plek in de jazzhistorie onder de noemer 'jazz-rock', horen George Benson en Kenny G tot de categorie 'smooth jazz' en bespreekt Gridley de 'post-moderne jazz' van John Zorn, de 'acid jazz' van US3, en de 'niet-westerse jazz' van Rabih Abou-Khalil: geen van allen voorbeelden van muziek met een duidelijke 'jazz-swing'. Vertwijfeld vraagt hij zich aan het einde van zijn boek dan ook nogmaals af wat jazz nou eigenlijk is om dan maar te besluiten met een citaat van Louis Armstrong: "If you gotta ask, you'll never know." "Wat is jazz precies?" "Geen idee en we zullen het wel nooit weten."

Wie denkt dat Gridley de enige is die kampt met het definitieprobleem, kan er een andere jazzbijbel op naslaan, Joachim Berendt's *Das Jazzbuch*. Ook daarin geen heldere, eenduidige uitkomst. Degenen die een poging hebben ondernomen jazz te definiëren kan enige moed niet worden ontzegd maar zij hebben zich tevens voor een wellicht onmogelijke opgave gesteld. Want wat zijn de overeenkomsten tussen – en ik beperk me nu maar even tot de Nederlandse

jazz – het recente samenwerkingsproject VoizNoiz 3 van trompettist Eric Vloeimans en geluidskunstenaar Michel Banabila aan de ene kant en The Dutch Swing College Band aan de andere kant? Tussen de muziek van de gebroeders Palinckx en The Diamond Five? Tussen het trio van Ernst Reijseger, Mola Sylla en Serigne Gueye enerzijds en Jerry van Rooyen's Dutch Jazz Orchestra anderzijds?

Laat ik duidelijk zijn. Ten eerste heb ik evenmin een antwoord op deze vraag en ten tweede impliceert het voorafgaande niet een kritiek op hen die er niet in slagen jazz nauwkeurig te omschrijven. Maar het zegt wel iets over jazz. Namelijk, dat deze muziek blijkbaar het vermogen heeft zich steeds te vernieuwen, zich steeds te hullen in een nieuw jasje, haar voordeel te doen bij ontwikkelingen in andere muzikale sectoren, zonder daarbij oude verworvenheden achteloos aan de kant te schuiven. Integendeel, jazzmusici kijken niet alleen vooruit, op zoek naar nieuwe invloeden, of opzij om gelijktijdige muzikale ontwikkelingen te incorporeren; zij kijken ook terug, zowel naar de 'eigen' jazzhistorie als naar de geschiedenis van pop, klassieke en niet-westerse muziek om daaruit inspiratie te putten. Juist in de onmogelijkheid haar eenduidig en voor langere tijd te vatten in een definitie, schuilt de kracht en vitaliteit van de jazz. Anno 2003 is zij net zo heterogeen als onze hedendaagse samenleving, net zo rijk geschakeerd en verrassend als multi-cultureel Nederland. En precies daar gaat het me hier om.

Jazz is en was zo levend omdat diegenen die wij vandaag de dag tot de absolute jazzgrootheden rekenen, steeds hebben geprobeerd de grenzen van de jazz tot dan toe op te zoeken en te overstijgen. Louis Armstrong, Duke Ellington, Charlie Parker, Miles Davis, John Coltrane, Charles Mingus; ze hadden tenminste één ding gemeenschappelijk: ze maakten muziek die anders klonk dan wat er voor hen gebeurde. Iets wat vandaag de dag nog steeds gebeurt, bijvoorbeeld in de muziek van Ornette Coleman, John Zorn, Pat Metheny of Guru. Misschien gaat het bij jazz dus meer om het proces dan om het produkt. Hoewel de muziek van Zorn (het produkt) nogal verschilt van die van Ellington, komt hun verhouding tot de traditie (het proces) redelijk overeen: het openstaan voor andere (muzikale) invloeden uit heden en verleden om daarmee zelf nieuwe wegen te kunnen exploreren. En daarbij gaat het deze musici niet om een incorporatie van muziek in het domein van de jazz; hun nieuwsgierigheid leidt niet tot een soort muzikaal kolonialisme. Eerder wordt door hen de traditie van waaruit zij starten, de jazz, geherdefinieert. Het respect en open oor waarmee zij andere muzikale culturen tegemoet treden, transformeert in eerste instantie hun eigen cultuur. En deze transformatie, deze verrijking zou ik willen zeggen, is tevens een noodzakelijke voorwaarde voor die cultuur om te blijven voortbestaan. Een cultuur die zich niet kan of niet wenst te voeden met nieuwe impulsen, zal gedoemd zijn een snelle dood te sterven.

Mijn stelling is dat, bezien vanuit deze optiek, jazz in Nederland kan bijdragen en reeds lange tijd bijdraagt aan een klimaat waarin het openstaan voor onbekende culturen, voor nieuwe culturele én maatschappelijke ontwikkelingen, niet hoeft te leiden tot een restauratie van zogenaamde eigen waarden en normen, maar als een welkome verrijking en daarmee als een vitalisering van de cultuur (in ruime zin) moet worden beschouwd. En als jazz inderdaad deze kracht heeft en deze 'ethiek' uitstraalt, dan verdient ze alle aandacht.

Marcel Cobussen doceert muziekfilosofie en cultuurtheorie aan de Universiteit Leiden en het Koninklijk Conservatorium te Den Haag.